

sačuvano pismo upućeno Batthyányjevima. Godine 1603. početkom svibnja je umro. Pokretljivost i razina energije koju je ispoljavao do zadnjeg trena bila je upravo nevjerojatna" (196-197). No, ta pokretljivost i razina energije članova najmoćnijih obitelji na krajiškim prostorima uvelike su pridonijele spasu "ostatata nekada slavni kraljevstava",¹⁶ a pokretljivost i razina energije Nataše Štefanec u svojim obilascima mađarskih, austrijskih i hrvatskih arhivalija nesumnjivo pridonosi oživljavanju znanstvenog interesa za prošlost plemenitih obitelji i rodova u osvjet novovjekovnog razdoblja hrvatske povijesti.

Ivan Jurković

Lovorka Čoralić, *Hrvati u procesima mletačke inkvizicije*, Hrvatski institut za povijest, Dom i svijet, Zagreb 2001., 195 str.

Nastavljajući suradnju na izdavanju povijesnih dijela iz hrvatske prošlosti, Hrvatski institut za povijest i izdavačka kuća Dom i svijet objavili su studiju *Hrvati u procesima mletačke inkvizicije* autorice Lovorka Čoralić. Knjiga je nastala kao plod višegodišnjih arhivskih istraživanja u Mletačkom Državnom arhivu u Fondu mletačke inkvizicije ili Svetog oficija. Dok je prije objavljena studija o hrvatskim iseljenicima u Mlecima od najranijih spomena obuhvaćala gotovo sve aspekte svakodnevnoga, kulturnoga, gospodarskog i političkog života Hrvata u Mlecima, knjiga koju se ovdje ukratko predstavlja u cijelosti je posvećena sudskim procesima hrvatskom stanovništvu u gradu na lagunama u razdoblju od 16. do 18. stoljeća.

Problematicu djelovanja mletačke inkvizicije i Svetog oficija kao njezina izvršnog tijela autorica razmatra u prvom poglavlju *Od krivovjerja do magije: Hrvati u procesima mletačke inkvizicije*. Pri tome napominje da je od 16. stoljeća Sveti oficij "prerastao u središnju ustanovu za nadzor nad vjerskim životom na cjelokupnom području prostranog mletačkog dominija", te ističe da su arhivski dokumenti o procesima koje je Sveti oficij vodio posebice zanimljivi jer donose podatke podjednako o životima istaknutih duhovnjaka hrvatskog podrijetla kao i malih ljudi na margini mletačkog društva, a koji su često zanimljivi jer govore o pučkom praznovjerju i magijskim postupcima. No, važno je naglasiti da mletačka inkvizicija ovakve "devijacije" nije smatrala prijetnjom stabilnom poretku Mletačke Republike. U drugom poglavlju *Opći podaci o svetom oficiju. Izvori i historiografija* prikazan je historijat te institucije kao i rezultati dosadašnjih istraživanja u hrvatskoj, talijanskoj te historiografiji drugih europskih zemalja. Slijedi popis izabranih procesa protiv Hrvata u spisima mletačkog Sv. oficija prema vrstama optužbi, potom grafički prikaz u postocima ovisno o optužbi, zastupljenosti optuženih prema spolu, zanimanjima i podrijetlu. U sljedećem poglavlju naslovljenom *Prijelaz na islam (Maomettismo)* autorica analizira procese protiv šesnaest hrvatskih građana (jedanaest muškaraca i pet žena) optuženih za prijelaz na islam (*maomettismo* ili *eresia in genere*) kao i razloge koji su ih naveli na konvertiranje. Najveći broj optuženih za ovu herezu bili su podrijetlom iz gradova i sela na hrvatskom i bosanskom području, tada pod osmanlijskom vlašću. Muškarci su najčešće bili pripadnici pojedinih vojnih postrojbi osmanlijske vojske, dok su rjeđe njihova zanimanja bila povezana uz pomorstvo i obrt. Optuženici su se pred Svetim oficijem branili riječima da su "posjete džamijama držali lažnim i ispraznim činom." No, napominje autorica, usprkos tvrdnjama optuženika kako nikada nisu prestali biti katolici, činjenica je

¹⁶ Što reći o pokretljivosti kneza Bernardina Frankapana koji kao šezdesetdevetogodišnjak putuje iz svojega Modruša u Nürnberg na zimsko zasjedanje državnog sabora Svetorimskoga Njemačkog Carstva na kojemu je održao znameniti *Oratio pro Croatia?* Usp. Jurković, *Diplomatska aktivnost...*, str. 246-252.

da je prilika za bijeg na kršćanski prostor bilo dovoljno i da su ti ljudi ipak samovoljno pristajali uz običaje muslimanske zajednice i pravila islama. Čini se da mletačka inkvizicija nije tu vrstu hereze smatrala opasnom na što upućuje činjenica da su dosuđene kazne bile vrlo blage (obveze pričesti i ispovijedi, molitve krunice i sl.), a procesi su okončavani simboličnom formulom odricanja od islama (*abiurazione*). U poglavlju *Dvostruko krivovjerje: Grčka shizma i prijelaz na islam (scisma greca e turca)* analizirani su procesi protiv pojedinaca koji su katolicizam iznevjerili u dva navrata, jednom prihvaćanjem pravoslavlja, a potom islama. Budući da su optuženi za shizmu i herezu najčešće bili podrijetlom iz područja pod izravnom ratnom ugrozom osmanlijskih postrojbi (Šibenik, Kotor, Bosna), gdje se vrhovna vlast često mijenjala, oni su se pred Oficijem branili upravo općim ratnim stanjem. U poglavlju *Protestantizam (Protestantesimo, Luteranesimo)* autorica analizira procese vođene protiv hrvatskih useljenika koji su prihvatili teoriju o predestinaciji ili neke druge dogme protestantizma. Zanimljivo je da je prelazak na protestantizam (*protestantismo, luteranismo*) smatran znatno opasnijim grijehom koji je prijetio temeljima Mletačke Republike, te je posljedično znatno strože kažnjavan. No, i u takvim slučajevima samo je nekoliko procesa rezultiralo težim kaznama kao što su izgon s teritorija Mletačke Republike i javno odricanje od protestantizma. Prijepis izabranih dokumenata u dodatku donosi ujedno zanimljive podatke o općim vjerskim prilikama na istočnoj obali Jadrana na prijelazu iz 16. u 17. stoljeće, kao i pojedinim uglednim crkvenim osobama hrvatskog podrijetla (Marko Antun de Dominis, pojedini zadarski uglednici). U poglavlju *Magija i praznovjerje (magia, negromanzia, suduzione, sortilegio)* autorica razmatra procese vođene protiv hrvatskih građana optuženih za vođenje ili sudjelovanje u tim nedopuštenim obredima u razdoblju od 1582. do 1721. Analiza pokazuje da se u tim procesima spominje nešto veći postotak žena nego muškaraca koji su najčešće bili podrijetlom iz gradski komunna na istočnoj obali Jadrana. Manji dio ispitanika bio je patricijskog podrijetla, pa čak i crkveni dužnosnici. Vrlo su zanimljivi opisi tijekom pojedinih procesa koji obiluju detaljima iz pučkog praznovjerja. Riječima autorice "Takvi nam podaci približavaju svakodnevije, navike, težnje i misaona obzorja običnog puka prošlih stoljeća, podastirući nam konkretne primjere i dokaze na koje teško nailazimo u nekim drugim vrstama izvornih arhivskih spisa." U poglavlju naslovljenom *Ostali procesi (bestemmie, ereticali, scandalo, poligamia, libri proibiti)* razmatraju se procesi i sudbine pretežito duhovnih osoba koje su zgriješile ponašanjem koje nije bilo u skladu s njihovim društvenim i profesionalnim statusom. Analizirani su procesi od 1573. do 1744. godine. Zanimljivo je da su svi optuženici bili muškarci podrijetlom sa srednjodalmatinskih otoka, te iz Dubrovnika i Kotora. Proces koji se ovdje obrađuju vezani su uz neprimjerene veze s lokalnim vjernicima, pedofilija, čitanje zabranjenih knjiga, poligamija itd. Optuženici su najčešće kažnjavani premještanjem u druge župe, a rjeđe isključenjem iz obnašanja crkvenih službi. Knjiga je dopunjena sažetkom na engleskom i talijanskom jeziku, priložen je opsežan popis korištenih izvora i literature, kazalo osoba, kazalo toponima i etnonima te bilješka o autorici.

Uzevši u obzir činjenicu da je autorica u ovoj studiji razmotrila jedan do sada u cijelosti nepoznat problem iz hrvatske povijesti, na temelju do sada nepoznate građe, može se zaključiti da je predstavljena knjiga vrlo vrijedan doprinos hrvatskoj historiografiji. Valja napomenuti da je u radu na studiji korištena relevantna inozemna literatura (ponajviše talijanska, ali i europska općenito). Osim što je u studiji razmotrena tema svakodnevnog života, popularna u suvremenoj europskoj historiografiji, knjiga je i metodološki i strukturalno ravnopravna znanstvenim dosezima suvremene europske historiografije.

Zoran Ladić